

Oponentský posudek

Martin Chalánek: Zaniklá středověká vesnice Zábdiší u Točniku. Diplomová práce, Katedra archeologie, Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, 78 str. textu, 28 str. obrázků.

Jádro diplomové práce tvoří zpráva o zaměření antropogenních povrchových tvarů v areálu zaniklé středověké vsi Zábdiší, jejich katalog a interpretace (s. 31–63). Dosažené výsledky jsou zasazeny do obecného rámce přírodních podmínek (s. 9–16) a sídelně-historických souvislostí (s. 16–27). Samostatné kapitoly autor věnoval výpovědi pomístního jména a přehledu staršího bádání (s. 29–31). V závěru práce nacházíme stručné zhodnocení výpovědi LiDAR snímků s ohledem na rekonstrukci hospodářského zázemí vsi a plužiny, a dále úvahu o vzniku a zániku vsi (s. 63–70).

Zvolené téma i autorův postup jsou sympatické, vyvážená je i vnitřní struktura diplomové práce. Podstatné je, že z předloženého textu i plánů si lze utvořit jasnou a ucelenou představu a velikosti zaniklé vsi, její sídelní formě, vazbě na přírodní podmínky a do jisté míry i o struktuře přiléhající plužiny. Autor tím přináší nové a v kontextu poznání středověkého vesnického osídlení stále důležité poznatky.

Hodnota jednotlivých kapitol a podloženost interpretací je různá a některá autorova tvrzení by bylo třeba z velké části korigovat. Hlavní příčinou je malé využití dosavadních poznatků české i evropské archeologie venkovského prostředí, a to včetně metod interpretace povrchových tvarů. V textu se také citelně projevuje slabá znalost agrárně-historických a sídelně-geografických reálií.

V košatě pojaté kapitole zhodnocující přírodní podmínky vsi a jejího zázemí chybí relativní srovnání s okolními vesnicemi, a to alespoň na základě bonit tereziánského katastru. U popisu půd se objevuje mylné tvrzení, že pro život obyvatel byla nezbytná pšenice a ječmen – na straně ozimů a chlebovin to v daných půdních, agroklimatických i historických podmínkách mohlo být jen žito, na straně jaří a hospodářských obilovin oves. Podobně je to i s autorovým hodnocením zemědělského potenciálu různých druhů půd – v rámci jednodušších a slabších zemědělských technologií byly preferovány hnědozemě před těžkými a podmáčenými nivními půdami. Diplomantovi lze doporučit podívat se do jakékoliv agrárně-historické nebo technologické monografie týkající se předindustriálního období (J. Petráň, V. Šmelhaus, F. Graus, A. Míka a nejlépe V. Černý).

Kapitola shrnující sídelně-historický kontext je koncipována nevyrovnaně. Autor se soustředil na přehled dějin a archeologického poznání hradů a dalších centrálních lokalit jižního Křivoklátska, aniž by ale reflektoval katalog „*Přemyslovské Křivoklátsko*“ editora V. Razíma (2010), popř. následující sborník (*Fajt, J. et al. eds., Křivoklát – Pürglitz. Jagd, Wald, Herrscherrepräsentation. Ostfildern: Jan Thorbecke, 209-216.*). Autorova pracná rešerše o hradech a proboštví na Velízi tak nebyla příliš nutná, ve výsledku zůstala navíc nevyrovnaná, hodnotnější by bylo soustředit se na venkovské osídlení užšího mikroregionu v okolí zaniklé vsi. Kapitola je navíc zatížena nekritickým přejímáním často neadekvátních údajů A. Sedláčka, V. Kočky a někdy i diskutabilních tvrzení T. Durdíka. Některé formulace navíc neodpovídají aktuálním poznatkům nebo terminologii českých dějin a kastelologie (křiklavě: s. 17, 3. odstavec – rok 1037; s. 18, 4 odstavec – rozpad tzv. hradské soustavy, hrabě Černín;

s. 25, 2. odstavec – klášter Velíz). Slabiny by mohla odstranit větší reflexe např. monografií J. Klápště nebo J. Žemličky, popř. studií V. Razíma a kol.

Do práce je zařazena sympatická kapitola týkající se výpovědi pomístního jména „Na Zábisku“, které je variantně evidováno v poddanských fassích tereziánského katastru a dalších pramenech. Diplomant přitom vychází ze studie L. Olivové-Nezbedové. Opravit lze jen malý detail – skupina „-sko“ ve jménu Zábisko není koncovkou, nýbrž sufixem/příponou „-sk-“, s koncovkou „-o“.

Zpráva o dokumentaci antropogenních povrchových tvarů a jejich katalog se drží obvyklého vzoru studentských prací, nereflkuje zásady standardního topografického rozboru, příslušné terminologie a význam geomorfologických formačních procesů. To v principu nevádí, diplomant si ale do velké míry uzavřel možnost prohloubit a obohatit stávající metodické postupy na příkladě konkrétní lokality. Katalog zahrnuje 29 objektů, převážně vyvýšených (plošiny a kupy), zčásti i snížených.

Vydělení usedlostí a interpretace jednotlivých objektů je přímočará. Diplomant hovoří o objektech jako o jizbách, komorách nebo síních; obdélná plošina je pro něj mnohdy štítově/okapově orientovaný jednoduchý obytný dům. Chybí klíčová úvaha o tom, jak odlišně se v reliktech nebo i podpovrchových archeologických situacích projevují různé dispoziční části obytného domu. Dvě sousední plošiny/kupy tak mohou být nejen pozůstatkem dvou samostatných staveb, ale také konstrukčně a funkčně odlišných částí téhož domu za předpokladu, že ne všechny části se dnes na povrchu projevují. Podobně postrádám úvahu o komunikačním schématu a oslunění předpokládaných staveb. Rekonstrukce staveb a vydělení usedlostí v areálu zaniklé středověké vsi Zábdiší by tedy mohlo vypadat podstatně jinak a mělo by být jistě variantní. Diplomant mohl efektivně čerpat např. ze studie Z. Smetánky, J. Škabradý a J. Krajíce (Táborsko, ZSV Kravín; sborník Rodná země, 1988), nebo ještě lépe ze studie J. Kypty v jeho kritice interpretace Bystřece (AR 1997), popř. i z monografie T. Klíra (2009), která navíc obsahuje i kritické zhodnocení metody vydělování usedlostí na základě reliktních staveb, a to včetně ZSV Lhotky.

I přes všechny výhrady lze s autorem souhlasit v hlavním a mimořádně přínosném zjištění, že zaniklé Zábdiší bylo průměrně velkou středověkou vsí zahrnující kolem 10–11 usedlostí (spíše nižší průměr), které byly seskupeny ve dvou řadách podél protáhlého, snad oválného centrálního prostranství. Jako referenční lokality M. Chalánek zvolil zaniklou Svídnu, Ostrov, Kokot a Lhotku. Nelze se ale přiklonit k názoru, že by všechny tyto vsi – pokud jde o sídelní formu – byly typově blízké k Zábdiší. Kokot i Svídna představovaly – na rozdíl od Zábdiší – geometricky pravidelné formy s obdélnou návší, Kokot navíc patřil do kategorie rozsáhlejších vsí. Zarážející je diplomantova úvaha o sníženém obj. č. 29, který se nachází na centrálním prostranství. Podle autora se jedná o „nejčestnější místo“ ve vsi, a v úvahu by proto připadal kostel, nebo rybník s protipožární funkcí. Adekvátní by ale bylo zdůraznit hospodářský a komunikační význam návsi, kde byla běžně zřizována kaliště pro dobytek.

Kapitolu o zázemí a plužině zaniklé vsi lze jen obtížně posoudit, typ plužiny nelze jednoznačně určit. Cenné by bylo srovnání s moderními plužinami přiléhajícími vsí podle plánů stabilního katastru. Termín „plužina“ M. Chalánek používá neadekvátně, míní tím pásovou parcelu („plužiny vycházející z jednotlivých usedlostí“, „plužiny jsou doloženy hlavně na severní straně vesnice“).

Diskuze o příčinách zániku vsi je handicapována tím, že diplomant nerozlišuje tzv. sociální úhory, pustnutí a zánik vsi. Pokud odkazuje na klimatické a ekologické změny, stálo by za to pracovat s relevantní literaturou (O. Kotyza, R. Brázdil).

Z formálního hlediska je práce zatížena jen drobnými gramatickými chybami a překlepy, slabý je ale sloh a stavba vět. Není nutné upozorňovat na jednotlivé těžkopádné formulace a terminologické nepřesnosti, to by bylo do velké míry i subjektivní, obecně se ale vyskytuje velké množství tasemnicových vět („ . . . který . . . který“), hovorová slova („tohle“), podivnosti jako „až nejdříve“ nebo „ve středu vesnice leží od jihozápadu k severovýchodu oválná náves“.

Za pozice oponenta hodnotím práci ze dvou hledisek. Autor ve své práci přinesl nové poznatky, osvojil si metodu dokumentace povrchových tvarů, text i obrazová příloha jsou formálně více méně v pořádku. Diplomová práce proto plní základní nároky a doporučuji ji jednoznačně k obhajobě. Slabým místem je znalost obecných souvislostí, práce s dosavadní archeologickou i historickou literaturou a malá reflexe současného stavu poznání o venkovském prostředí ve vrcholně a pozdně středověkých Čechách. Zde může autor mnoho zlepšovat. Z toho důvodu navrhuji klasifikovat práci známkou „dobře“.

V Praze, 30. května 2017

PhDr. Tomáš Klír, Ph.D.
Ústav pro archeologii FF UK

Patřuji, je autorem produktu je
PhDr. Tomáš Klír, Ph.D.

Jozef Klimeš